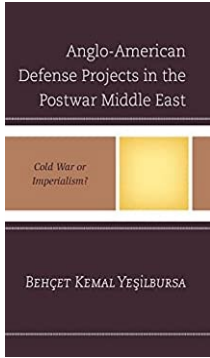

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 2 June 2023

Behçet Kemal Yeşilbursa, *Anglo-American Defense Projects in the Postwar Middle East: Cold War or Imperialism?*, Lanham: Lexington Books, 2023, Includes bibliographical references and index, 270 sayfa, ISBN 9781666926453

Kemal ÇİÇEK¹

Behçet Kemal Yeşilbursa'nın Anglo-American Defense Projects in the Postwar Middle East Cold War or Imperialism? / Savaş Sonrası Ortadoğu'da İngiliz-Amerikan Savunma Projeleri: Soğuk Savaş mı, Emperyalizm mi? adlı İngilizce özgün eseri Amerika'nın ve dünyanın en saygın yayınevlerinden birisi tarafından yayımlandı.

Soğuk Savaş ve Ortadoğu daima akademisyenlerin ilgi odağı olmuş ve bu konuda çok sayıda eser kaleme alınmıştır. Örneğin Türkiye'de Mustafa Edip Çelik *Soğuk Savaş Dönemi'nde Türkiye'nin Ortadoğu Politikası (1945-1965)* adıyla faydalı bir eser yazarak, 1945-1965 yılları arasında, Türkiye'nin Ortadoğu politikasının gelişimi konu edilmiştir. Bu eser Türkiye'nin 1965 yılına kadar Ortadoğu'da Batı ekseninde tek yönlü bir dış politika izlediğini ve bu politikalarından çok zarar gördüğünü ileri sürmektedir. Batı akademik çevrelerinde de Soğuk Savaş dönemi politikalarına yönelik ilgi daima yoğun olmuştur fakat spesifik olarak Ortadoğu'da başta İngiltere ve Amerika'nın izlediği emperyalist siyasete yönelik çalışmalar çok sınırlı düzeyde kalmıştır. Ayrıca bu çalışmalar da genellikle çok iyi bilinen CENTO, SEATO ve NATO ile ilgilidir. Bu konuda ilk aklımıza gelen çalışmaları kaleme alan Richard L. Jasse², Brian Holden Reid³, Nigel John Ashton⁴, Magnus Persson⁵, Elie Podeh⁶ gibi yazarların tamamı bu teşkilatları ve kuruluş süreçlerini ele almışlardır.

Behçet Kemal Yeşilbursa'nın bu eseri ise tamamen farklı olarak Middle East Command (MEC), Middle East Defense Organization (MEDO), Northern Tier Defense (NTD) ve Bağdat Paktı üzerinde kurgulanmıştır. Yazar bu eserinde 1945-1955 yılları arasında Ortadoğu'daki savunma politikaları ve girişimleri çerçevesinde İngiliz-Amerikan savunma

¹ Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi, Ankara, Türkiye, kcicek35@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7836-1186

² The Baghdad Pact: Cold War or Colonialism? *Middle Eastern Studies*, Volume 27/1 (1991), ss. 140-156

³ "The Northern Tier and the Baghdad Pact", ed. J.W. Young, *The Foreign Policy of the Churchill's Peacetime Administration*, Leicester, 1988, ss. 159-79.

⁴ "The Hijacking of a Pact: The Formation of the Baghdad Pact and Anglo-American Tensions in the Middle East, 1955-1958" *Review of International Studies*, Vol. 19, No. 2 (April, 1993), pp. 123-137

⁵ Great Britain, the United States, and the Security of the Middle East: The Formation of the Baghdad Pact, Lund, Sweden: Lund University Press, 1998.

⁶ *The Quest for Hegemony in the Arab World: The Struggle over the Baghdad Pact*, New York: E.J. Brill, 1995.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 2 June 2023

projelerini masaya yatırmaktadır. Yeşilbursa bu iki Batılı gücün Sovyetler Birliği'nin bölgeye doğru yayılmasını kontrol altına alma amacıyla kurdukları ittifakları ve sebeplerini keşfetmeye çalışmaktadır. Yazarın amacı ne Amerika ne de İngiltere'nin bölgeye yönelik dış politikalarının siyasi serüvenini ana hatlarıyla vermek değildir. Yeşilbursa esas olarak Ortadoğu savunma sorunlarına odaklanmakta Amerika'nın başta Sovyetler Birliği'nin bölgede etkin bir rol oynamaması için kurduğu ittifak oluşumlarını analiz etmektedir. Bu ittifaklara karşı olan Mısır ve Hindistan'ın faaliyetleri de derinlemesine ele alınmaktadır. Ayrıca Türkiye, Pakistan ve İran gibi bölgesel güçlerin bu anlaşma ve ittifaklara karşı tutumlarını da irdelemektedir. Yeşilbursa MEC, MEDO, NTD gibi ittifakların kurulma sebepleri, amaçları ve kuruluş süreçlerini ve sonuçlarını ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır. 1945-1955 yılları arasında Ortadoğu'da emperyalist İngiltere ve Amerika'nın savunma projelerinin sebepleri ve sonuçlarını bu eserin bakışıyla irdeleyen başka bir çalışma olmaması esere ayrı bir önem kazandırmaktadır. Yeşilbursa'nın özellikle Birleşik Krallık'ın Ortadoğu'nun siyasi figürlerini savunma ittifakları kurmaya ikna etmeye çalışırken ne gibi vaatlerde bulunduğunu, ne gibi sözler verdiğini ve bu süreçte perde arkasında yaşananları başarılı bir şekilde yansıttığını düşünüyorum. Ancak yazarın İngiltere ve Amerika'nın bölgede ittifaklar kurmaya çalıştığı dönemde bölgedeki siyasi gelişmeler yerine daha çok aktörlerin politikalarına odaklanma tercihinin katıldığını söyleyemem. Bununla birlikte yazar ehil bir şekilde ittifakların kurulma sürecini tamamen arşiv kaynaklarına dayanarak kronolojik bir şekilde yansıtmaktadır.

Eser bir giriş bölümü olmak üzere sekiz bölümden oluşmaktadır. İlk üç bölüm 1) Orta Doğu Komutanlığı (MEC), 2) Orta Doğu Savunma Teşkilatı (MEDO) ve 3) Dulles'in Kuzey Kuşağı Savunma Konsepti ile İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından Sovyet ilerlemesini durdurmak için önerilen savunma ittifaklarını ele almaktadır. Ortadoğu savunması sorunu, yazarın temel kaygısıdır ve ilgili ülkelerin arşiv belgeleri ışığında ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Ortadoğu'nun Sovyet yayılmasına karşı savunulması sorunu, yazarın bu bölümlerde işlediği temel konudur.

Takip eden üç bölümde, Birleşik Krallık yönetimindeki Türkiye, Irak, Pakistan ve Mısır gibi ilgili devletler arasında savunma ittifaklarının kurulması için yapılan müzakereler tamamen arşiv belgeleri ışığında çok ayrıntılı bir şekilde ve kronolojik olarak ele alınmaktadır. Türkiye-Pakistan Anlaşması, Irak'ı bu anlaşmaya Katma Girişimleri ve Nuri Said ve Menderes'in farklı savunma paktı arayışı başlıklarını taşıyan bu kısımda yazar, İngiliz önerilerine yönelik siyasi yaklaşımları ve tutumları ustaca ortaya koyuyor ve yaşanan süreçte Mısır ve Hindistan'ın tutumlarını gayet başarılı bir şekilde aktarıyor. Son iki bölüm; daha açık belirtmek gerekirse Bağdat Paktı'nın oluşumu (7. Bölüm) ve Bağdat Paktı'nın gerileyişi (8. Bölüm) Bağdat Paktı'nın oluşumunu ve neden başarısızlığa mahkûm olduğunu tartışmaktadır. Mısır hükümetinin Bağdat Paktı'nın kurulmasına yönelik düşmanca tavrı metne çok iyi bir şekilde yansımış olup burada yazarın literatüre katkısı kayda değerdir zira mesela Salim

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 4 Number 2 June 2023

Yakub “Soğuk Savaş ve Ortadoğu” adlı bir makalesinde Ortadoğu'daki Soğuk Savaş'ın hiçbir zaman eşitler arasında bir çekişme olmadığını ve Batılı güçlerin her zaman belirleyici bir avantaja sahip olduğunu açıklıyordu.⁷ Bununla birlikte Salim Yakub İngiltere ve Amerika'nın bölgenin petrol rezervleri ve stratejik konumları üzerinde doğrudan kontrol sağlayamadığını ve bunlara erişimi ancak işbirlikçi yerel rejimler aracılığıyla sürdürmeyi başardıklarını savunmaktadır. Behçet Kemal Yeşilbursa ise büyük güçlerin yerel aktörlerin rekabet etme yeteneklerini nasıl etkilediğini net bir şekilde açıklayabilmektedir.

Bu bağlamda Yeşilbursa'nın İngiltere'nin söz konusu dönemde Amerika'ya göre çok etkisiz olduğu yönündeki tespitleri önemlidir. Yeşilbursa'ya göre İngiltere'nin bölge ülkeleri ve halkları üzerindeki etkinliği, saygınlığı ve otoritesi söz konusu dönemde oldukça zayıflamıştır. İngiltere bölgede tamamen emperyalist hedefleri olan bir ülke olarak görüldü. Bu durum Amerika'nın elini güçlendirdi. Öte yandan, Yeşilbursa'ya göre Amerika bölgede İngiltere ile birlikte hareket etme arzusunun hiçbir zaman vazgeçmedi. Hatta ABD bu yüzden Ortadoğu'da İngiliz emperyalizmini desteklemekle suçlandı ve eleştirildi. Ancak sonuçta İngiltere'nin eski siyasi ve ekonomik gücünde olmadığını ve geri çekilmek zorunda olduğunu kabul etmek zorunda kaldı. Böylece Amerika artık Batı toplumunun Ortadoğu'daki çıkarlarını korumak zorunda olduğunu kavradı.

Bu bakımdan eserin sonuç bölümünü dikkatle okumak önem taşımaktadır. Çünkü sonuç bölümü kitabın sadece bir özeti değil, aynı zamanda İngiltere ile ABD'nin Ortadoğu'da hegemonya kurma rekabetinin kapsamlı bir analizini sunuyor. Yazarın “Ortadoğu'da İngiltere ile ABD arasında “özel bir ilişki” olmadığı ve “Ortadoğu'nun savunulması diye bir şeyin olmadığı” sonucunu çıkarttığı ve detaylandığı tespitleri çok orijinaldir. Salt bu sonucun bile, İkinci Dünya Savaşı sonrasında büyük Güçlerin Ortadoğu'ya yönelik politikalarını tartışan literatüre büyük bir katkı olduğuna inanıyorum.

⁷ Salim Yakub, “The Cold War and the Middle East”, eds. Richard H. Immerman and Petra Goedde, *The Oxford Handbook of the Cold War*, Oxford University, 2013, ss. 246-264.